

УДК 338.439.02

С. І. Оліферук,

молодший науковий співробітник відділу просторового економічного розвитку та місцевого самоврядування, ДУ "Інститут економіки та прогнозування" НАН України

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СЕКТОРНИЙ ПІДХІД

Розглянуто проблеми продовольчої безпеки України. Розраховано рівень виробництва та споживання продовольчої продукції в секторах сільського господарства. Проаналізовано канали реалізації сільськогосподарської продукції. Запропоновано сценарій забезпечення продовольчої безпеки країни.

The problems of food security of Ukraine are considered. The level of production and consumption of food products in the agricultures sectors is calculated. The channel of realization of agricultural produce are analysed. The scenario of providing of food security of country is offered.

Ключові слова: продовольча безпека, сектори сільського господарства, рівень споживання продовольства, сільськогосподарське виробництво.

Key words: food security, sectors of agriculture, level of consumption of food, agricultural production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основною функцією сільського господарства є забезпечення суспільства продовольством, а критерієм ефективності виконання даної функції — реалізація продовольчої безпеки країни. Ознаками продовольчої безпеки є стабільність виробництва продовольства (наявність сільськогосподарських підприємств, які виробляють достатні обсяги і асортимент продовольчих товарів), наявність запасів продовольчих товарів (запаси у сферах виробництва, зберігання та розподілу сільськогосподарської продукції і продовольства), якість продукції (сертифікація і контроль походження, складу та технологій виробництва продукції сільського господарства і харчової промисловості) та її доступність (купівельна спроможність населення та мережа роздрібної торгівлі).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми продовольчої безпеки розкриті в роботах багатьох вітчизняних учених та практиків, таких як: Калашнікова Т.В. [2], Лисецький А.С. [4; 11; 13], Микитюк В.М. [5], Мудрак Р. [5], Пасхавер, Б.Й. [8], Саблук П.Т. [9], Скидан О.В. [12], Точилін В.О. [14], Хвесик М.А. [15], Шевченко О.О. [17] та ін. Разом з тим, питання продовольчого забезпечення в розрізі секторів сільського господарства в цих працях, на нашу думку, розкриті недостатньо, тому метою даної статті є розгляд методичних підходів до оцінки стану та програмування продовольчої безпеки в секторному аспекті, а також розробка сценарію розвитку сільського господарства з врахуванням ресурсного потенціалу та секторності сільського господарства.

Основними завданнями визначено: аналіз продуктопотоків продовольства за секторами сільського господарства в контексті продовольчої

безпеки; визначення рівня споживання основних сільськогосподарських продуктів; розробка сценарію розвитку галузевої структури та потужностей сільськогосподарського виробництва як основи продовольчої безпеки країни, пропозицій щодо вдосконалення організації галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Методичні підходи дослідження та програмування продовольчої безпеки. В основі дослідження продовольчої безпеки лежать аналіз продуктопотоків продовольства в Україні від стадії їх формування до кінцевого споживання населенням та порівняння його з еталоном харчування за науковими нормами (рис. 1).

Продуктопотоки чітко розмежуються на два потоки за джерелами їх створення, що пов'язано з секторністю вітчизняного сільського господарства, які відмінні за своєю економічною природою та суспільною функцією. Формують продуктопотоки сільськогосподарські підприємства товарного типу та домогосподарства населення. В обох секторах частина валової продукції йде на внутрішнє виробниче використання, а частина втрачається на різних виробничих стадіях та при транспортуванні.

Основна частина продукції йде на продовольчі потреби: безпосереднє споживання в ДГН з реалізацією її надлишків на селянському ринку та доведення до споживача продукції товарних господарств після її переробки харчовою промисловістю через офіційну торгову мережу. Крім того, підприємства сільського господарства та харчової промисловості здатні реалізовувати продовольчу продукцію не для внутрідержавного споживання, а на експорт. Аналогічно харчова промисловість може працювати на імпорتنій сировині, тобто за-

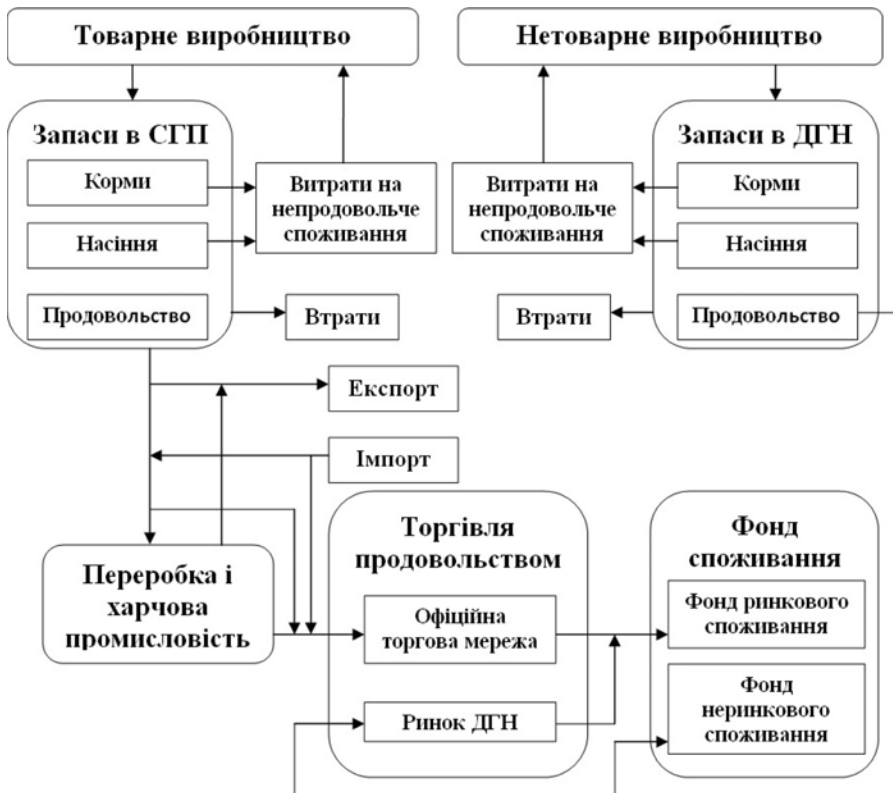

Рис. 1. Схема продуктопотоків продовольства в Україні

ливість визначити фонд споживання продовольства в містах (реалізація через торгову мережу + селянський ринок) та домогосподарствах населення (загальний фонд споживання — споживання в містах) [1; 4, 30—32].

Однак, недоліком балансів продовольства Держкомстату України є відсутність поправок на поживну цінність продовольства викликану відсутністю чіткої номенклатури та стандартизації якості продукції харчової промисловості. Недоліком є відсутність інформації за напрямками та обсягами використання продукції сільського господарства в харчовій промисловості, оскільки її відходи є сировиною для виготовлення кормів у тваринництві [1].

Підхід ФАО та Держкомстату України також не дає відповіді, чи достатньо в Україні ресурсів для забезпечення продовольчої безпеки за рахунок вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Дану проблему можна вирішити за допомогою методології, розробленої у відділі Проблем розвитку сільського господарства Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, логіка якої зводиться до аналізу та синтезу ресурсо- та продуктопотоків у СГК (рис. 2).

Метою аналізу та синтезу СГК України є продовольча безпека: 1) оцінка рівня споживання населенням України; 2) оцінка виробничого потенціалу сільського господарства та пошук факторів підвищення його ефективності з урахуванням об-

кордонна продукція постачатись в торгову мережу.

Даний підхід виділення складових елементів у продуктопотоках та зведення їх у баланс відповідає методології ФАО ООН і використовується в статистиці країн ЄС:

$$X + S + E - J = N + K + Q + V + F,$$

де X — обсяги виробництва сільськогосподарської продукції і продовольства;

ΔS — приріст запасів продукції і продовольства;

E — експорт продукції сільського господарства та продовольства;

J — імпорт продукції сільського господарства та продовольства;

N — насінний фонд;

K — фуражний фонд;

Q — переробка продуктів;

V — втрати;

F — суспільний фонд споживання продовольства.

Слід відмітити відмінність структури балансів продовольства за методикою ФАО та Держкомстату України. Остання є більш деталізованою і адаптованою до особливостей вітчизняного обігу продовольства, де значна її частина виробляється й споживається в нетоварному секторі. Є мож-

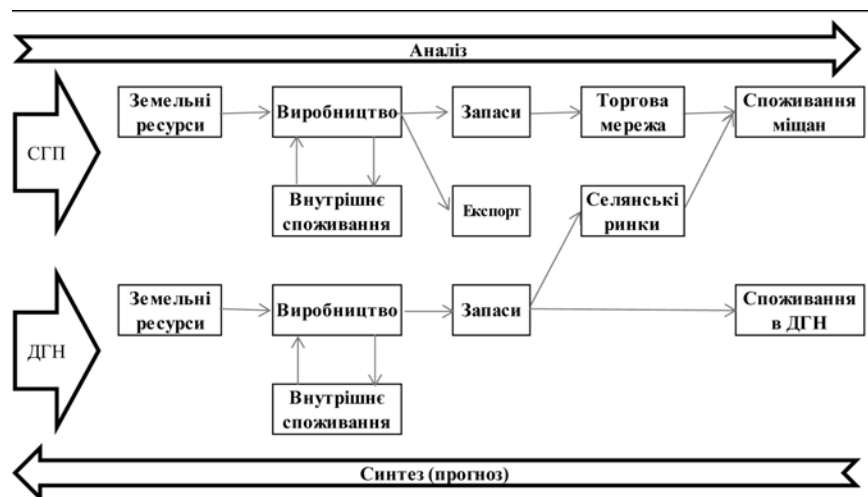

Рис. 2. Аналіз та синтез СГК України

Таблиця 1. Виробництво та споживання основних видів продукції сільського господарства по секторах*

	Виробництво					Споживання				
	Всього	СП	ДГН	СП	ДГН	Всього	Міське населення	Селяни	Міське населення	Селяни
	тис. тонн			%		тис. тонн			%	
М'ясо	1905,9	979,5	926,4	51,4	48,6	2340	1287,3	1052,7	55,0	45,0
Молоко	11761	2089,9	9671,4	17,8	82,2	9890,4	5903,7	3986,7	59,7	40,3
Яйця(мільйонів штук)	14957	8470,4	6486,1	56,6	43,4	12020	5678,5	6341,5	47,2	52,8
Зернові	53290	42094	11196	79,0	21,0	7021	5952,8	1068,2	84,8	15,2
Картопля	19545	436,8	19109	2,2	97,8	6098,8	2220	3878,8	36,4	63,6
Овочі та баштанні	8488,7	1180,3	7308,4	13,9	86,1	5974,9	1923,8	4051,1	32,2	67,8
Фрукти	1919,4	513,6	1405,8	26,8	73,2	2010	1033,4	976,6	51,4	48,6

*Розраховано за даними: [1].

Таблиця 2. Виробництво та споживання основних видів продукції сільського господарства на одну особу в рік за секторами*

	Виробництво на особу, кг			Споживання на особу, кг			Норма споживання, кг**	Рівень споживання, %		
	Всього	Міщани	Селяни	Всього	Міщани	Селяни		Всього	Міщани	Селяни
М'ясо	41,1	30,9	63,0	34,3	27,6	48,7	54	63,5	51,2	90,2
Молоко	253,6	66,0	657,7	213,3	186,4	271,1	256	83,3	72,8	105,9
Яйця (штук)	322,5	267,5	441,1	259,2	179,3	431,3	366	70,8	49,0	117,8
Зернові	1149,2	1329,2	761,4	151,4	188,0	72,6	123	123,1	152,8	59,1
Картопля	421,5	13,8	1299,6	94,4	50,3	189,4	153	61,7	32,9	123,8
Овочі та баштанні	183,1	37,3	497,0	103,1	48,6	220,4	94	109,7	51,7	234,5
Фрукти	41,4	16,2	95,6	38,1	28,7	58,4	42	90,8	68,4	139,2

*Розраховано за даними [1].

**[4, 44—52].

меженості земельних ресурсів.

Сільськогосподарський комплекс України представлений двома секторами:

— сектор I — сільськогосподарські підприємства. Характерною їх ознакою є виробництво продукції на ринок для задоволення суспільних потреб;

— сектор II — домогосподарства населення, які займаються господарською діяльністю для задоволення власного споживання та отримання доходів через реалізацію певної частини продукції через "селянські ринки".

Ланцюги зв'язків представлено такими елементами: наявними ресурсами, обсягами виробництва та внутрішнього споживання, запасами (для товарного сектора з врахуванням сальдо зовнішньої торгівлі продовольством), споживанням селян виробленої ними продукції та споживанням міських жителів через торгову мережу та "селянські ринки".

При аналізі продуктопотоків, від ресурсів до кінцевого споживання, отримуємо обсяги продукту на послідовних стадіях циклу та коефіцієнти продуктивності (продуктивності одиниці ресурсу, виробничі коефіцієнти, технічні коефіцієнти харчової промисловості, товарність продукції). По-

рівнявши диференційований за секторами показник фактичного споживання продовольства на особу до еталону (за науковими нормами), даємо оцінку рівня споживання населенням

Логіка програмування продовольчої безпеки здійснюється в зворотному напрямі — від екзогенно заданого споживання продовольства за науковими нормами в секторах, через ряд коефіцієнтів або мультиплікатор, до потреб земельного ресурсу, який є обмеженим.

Аналіз виробництва та споживання в секторах сільського господарства. Під посіви в сільському господарстві було використано 19,5 млн га ріллі в товарному секторі та 7,7 млн га в ДГН. Однак структура виробництва та споживання продовольства склалася таким чином (табл.

1), що внаслідок низької рентабельності молочного скотарства і ресурсоемкості картоплярства та овочівництва, виробництво в даних галузях перейшло з товарного в нетоварний сектор: ДГН виробляли 97,8% валової продукції картоплі, 86,1% овочів, 82,2% молока та 48,6% м'яса. Відповідно до розподілу ресурсів та попиту між секторами, господарства товарного типу самодостатні лише за одним видом продовольчої продукції — зерном. Решта ринкового споживання перекривалося за рахунок продукції виробленої в домогосподарствах населення чи експорту. Господарства нетоварного сектора самодостатні за виробництвом продовольчих культур, однак вимушені купувати частину фуражного зерна для потреб тваринництва.

Для дослідження продовольчої безпеки використана методика Лисецького А.С. [4], в основу якої покладено диференціацію споживання в секторах на основі балансів продовольства, а в визначенні норм споживання — корисної частки продукту та врахування якісних складових раціону (білків, жирів, вуглеводів та енергетичної цінності).

Враховуючи наявну кількість міських та сільських жителів в Україні (31,7 млн чол. та 14,7 млн чол., або 68,3 та 31,7% відповідно), при аналізі спожив-

вання продовольства в секторах виявлено його достатній рівень в селян та дефіцит в міських жителів. Найбільше занепокоєння викликає недостатній рівень споживання жителями міст м'яса та молока — 51,2% та 72,8% від норми, що говорить про білкове голодування великих груп населення країни (табл. 2). Недостатнім споживанням яєць можна знехтувати, оскільки вони становлять лише 7% білкової речовини споживчого кошика.

До негативних явищ слід віднести залежність продовольчого ринку від продукції ДГН. Так, 91,5% картоплі та 65,9% овочів, 46,4% яєць та 32,7% м'яса поширюються через селянські ринки (табл. 3). Проблему становить форма організації даних ринків, які мають "самоорганізований" характер чи місця на ринку, без спеціального обладнання (в першу чергу, складських приміщень та холодильного устаткування).

Незадовільним є показник доступності продовольства, оскільки на продукти харчування в 2009 р. населення витратило 44,8% та 49% доходів у сільській та міській місцевості відповідно. Для порівняння: в розвинених країнах даний показник варіює в межах 15—30%.

Система розподілу сільськогосподарської продукції. В досліджуваному періоді спостерігаються зміни в напрямках реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами. Відмічено зменшення частки вартості продукції реалізованої переробним підприємствам з 96% в 1990 р. до 15% в 2009 р. та зростання реалізованої продукції за іншими напрямками з 12% до 74,4% (в тому числі 82,4% продукції рослинництва та 58,3% — тваринництва) відповідно, що вказує на зростання ринкової влади посередницьких структур (табл. 4).

Недосконалість ринкової інфраструктури в Україні "створює умови для цінового хаосу", а також непропорційного розподілу доданої вартості, з чим пов'язані низькі прибутки товаровиробників, надприбутки посередників та торгівлі, додаткові витрати споживачів. Для прикладу: в 2008 р. при реалізації м'яса та молока через торгову мережу 62% та 66% відповідно доданої вартості отримали посередники і торгівля [3, с. 3—9].

Постає потреба переходу до ф'ючерсно-опціонних торгів, які, на відміну від спотових, забезпечують прозоре та ефективне ціноутворення та страхування ризиків. Утворення єдиної сільськогосподарської товарної біржі, інтегрованої з державним резервом, стабілізує коливання цін у неврожайні роки та зменшить міжрегіональні цінові диспропорції. Постає потреба формування розгалуженої мережі торгових домів та заготі-

Таблиця 3. Диференціація ринку продовольства міських жителів*

	Торговельна мережа	Селянський ринок	Торговельна мережа	Селянський ринок
	тис. тонн		%	
М'ясо	865,9	421,4	67,3	32,7
Молоко	4703,2	1200,5	79,7	20,3
Яйця (мільйон штук)	3042,8	2635,7	53,6	46,4
Зернові	3115,5	2837,3	52,3	47,7
Картопля	185,4	2034,6	8,4	91,6
Овочі та баштанні	655,4	1268,4	34,1	65,9
Фрукти	724,9	308,5	70,1	29,9

* Розраховано за даними [1].

вельних пунктів оснащених сховищами, елеваторами, складськими приміщеннями, які формуватимуть великі товарні партії продовольства. Позитивним є використання закордонного досвіду кооперації сільськогосподарських виробників у сфері збуту (асоціацій, кооперативів, спілок), що дозволить захистити інтереси товаровиробників.

Ресурсний потенціал. За даними Держкомзему, в Україні станом на 01.01.2010 р. у власності та користуванні домогосподарств перебувало 19,7 млн га сільськогосподарських угідь, з яких ріллі — 15,3 млн га. З 17,2 млн домогосподарств у сільській місцевості нараховується 5,4 млн, середній розмір яких — 1,18 га, в тому числі 0,62 га ріллі. Однак даного земельного ресурсу недостатньо для ведення економічної діяльності. Крім того, 44% домогосподарств мають земельні ділянки, які знаходяться не в єдиному масиві, з середньою віддаленістю парцел — 1,6 км. Парцеляція ДГН з площею землі більше 1 га досягає 94,5% з середньою віддаленістю ділянок близько 2 км (табл. 5) [7; 10].

Слід відмітити, що в Україні на одного жителя припадає 0,79 га сільськогосподарських угідь та 0,67 га ріллі, що недостатньо для вирішення продовольчої безпеки за сучасного рівня продуктивності сільськогосподарського виробництва 40,9 GE/ha¹. Наукові норми споживання можуть бути досягнуті за наявності понад 0,7 га ріллі на одну особу за даної урожайності, або понад 0,38 га ріллі на одну особу при верхній граничній урожайності сільськогосподарських культур та відповідної галузевої структури виробництва.

Ситуація ускладнюється диференціацією розподілу земельних ресурсів за секторами: 0,49 га ріллі на одного міщанина в СГП для задоволення попиту міського населення, 1,01 га ріллі на одного селянина в нетоварному секторі.

У нетоварному секторі земельні ресурси розподілені нерівномірно. Кількість домогосподарств площею до 1 га склала 79,9% від їх загальної кількості (в користуванні яких перебувало 29% земельних ресурсів нетоварного сектору), чого за середньої чисельності членів домогосподарств у 2,6 особи недостатньо не лише для підприємницької діяльності, а й самозабезпечення продовольством за науковими нормами споживання. ДГН площею понад 1 га² (таких є 20,1% від загальної їх

¹ Розраховано за формою 50-сг Держкомстату України.

² Рекомендовано 0,98 га ріллі за граничної продуктивності при раціональній галузевій структурі та 1,8 га ріллі за існуючої продуктивності виробництва.

чисельності) мають достатньо земельних ресурсів для самозабезпечення продовольством, однак постає питання підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва до рівня товарних підприємств. У свою чергу, ДГН фізично неспроможні, при даних мінімальних масштабах, добитись високої продуктивності по необхідному комплексу галузей виробництва, оскільки поряд з високими витратами виникають труднощі з "надлишком" продукції. Тому пріоритетним є формування спеціалізованих товарних підприємств, що дозволить реалізувати потенціал сільськогосподарських ресурсів та отримати економічний ефект за рахунок обсягів виробництва.

Розробка сценарію забезпечення продовольчої безпеки України. Для забезпечення населення країни продовольством за рахунок власного виробництва постає два ключових питання, які потребують вирішення:

1) Скільки земельних ресурсів необхідно для виробництва продовольства для забезпечення наукових норм споживання населення?

2) Яка має бути продуктивність та структура сільськогосподарського виробництва?

Для вирішення поставленої задачі будуюмо сценарій забезпечення продовольчої безпеки (табл. 6). Всі показники розраховуються відносно ринкового попиту. В нашому випадку ринковий попит ми ототожнюємо з фондом споживання суспільства відповідно до наукових норм харчування (хоча даний показник за наявності вільних земельних ресурсів може бути розширений виробництвом продукції на експорт). Фонд споживання населення України розраховувався на все населення країни — 45,665 млн чол., без поділу на сектори.

Оскільки пріоритетом розвитку сільського господарства визначено формування високопродуктивних СГП — коефіцієнти продуктивності вибрано відповідно до промислового укладу вироб-

Таблиця 4. Реалізація сільськогосподарської продукції за напрямками у 2009 р.*

	Всього	Переробним підприємствам	Населенню, на оплату праці	Паївникам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв	На ринку, через власні торгові точки	За іншими напрямками
	млн т	%				
Худоба та птиця (в живій вазі)	1448,4	25,6	1,3	0,1	7,9	65,1
у т.ч. велика рогата худоба	218,3	58,8	3,9	0,3	11,2	25,8
свині	284,1	57,6	2,8	0,2	15,5	23,9
птиця	940,2	8,3	0,2	0	4,7	86,8
Молоко і молочні продукти	1993,9	92,6	0,4	0	1,9	5,1
Яйця (млн шт.)	8565,7	0,1	0,8	0	21,5	77,6
Зернові культури	31686,3	3,9	1,0	7,4	6,6	81,1
Олійні культури	7239,2	4,5	0,3	0,8	5,8	88,6
Цукрові буряки	3475,8	84,3	0,0	0,0	0,1	15,6
Картопля	306,3	6,9	1,1	0,2	12,3	79,5
Овочі баштанні культури	859,5	34,7	0,6	0,4	12,9	51,5
Плоди, ягоди та виноград	387,1	32,8	0,9	0,0	18,6	47,6
	млн рн.	%				
Вартість реалізованої продукції	72410,7	15,2	0,8	2,5	7,1	74,4
у т.ч. тваринництва	24195,0	31,4	1,2	0,1	9,0	58,3
рослинництва	48215,7	7,1	0,6	3,7	6,2	82,4

*Розраховано за даними: [1].

Таблиця 5. Структура сільськогосподарських угідь в I та II секторі*

Власники і користувачі	Кількість власників землі та землекористувачів	Сільськогосподарські угіддя, тис. га					Середній розмір сільськогосподарських угідь	Середній розмір поля, га	
		всього	з них						
			рілля	перелоги	багаторічні насадження	сіножаті			пасовища
СГП	19313	16850,3	15602,8	22,9	182,4	389,5	652,7	872,48	807,89
Громадяни	24878586	19704,5	15327,5	177,5	610	1227,9	2361,6	0,79	0,62
I+II	—	36554,8	30930,3	200,4	792,4	1617,4	3014,3	—	—

*Розраховано за даними: Розраховано за даними форми 6-зем Держкомзему України.

ництва продовольства. В першу чергу, це стосується розвитку галузей тваринництва. За основу взяті кормові раціони, рекомендовані Національною академією аграрних наук [16, с. 79—81]. У кормовиробництві розглядався варіант використання кукурудзи на фураж.

Забезпечення потреб у м'ясі та тваринному жирі на рівні 54 та 7,3 кг у рік реалізується шляхом виробництва 2,8 млн т. продукції тваринництва у забійній вазі. Норми споживання молока та яєць забезпечуються виробництвом відповідно 11,7 млн т. та 13,2 млн шт. Для досягнення вищезгаданих виробничих показників необхідно утримувати 9,5 млн гол. ВРХ (4,4 млн гол. корів та 5,1 млн гол. м'ясних порід), 6,8 млн гол. свиней та 230 млн гол. птиці, а також під корми (15,9 млн т. фуражного зерна, 49 млн т. соковитих, 26,3 млн т. грубих та 54,5 млн т. зелених кормів) використати 12 млн га сільськогосподарських угідь.

Стосовно самозабезпечення рослинницькою продукцією — не виникає ніяких труднощів за винятком олійних культур, під які необхідно вико-

Таблиця 6. Модель міжгалузевого балансу товарного сектора сільського господарства*

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27		
Компоненти	Рілля	Сіножаті	Пасовища	Зелені корми	Грубі корми (сіно, сінаж)	Кукрудза на силос	Коренеплоди	Зерно фуражне	Зерно продовольче	Картопля	Овочі	Цукровий буряк	Олійні	ВРХ (корови) т.в рік	ВРХ т.	Свині т.	Птиця т.	Птиця (несучки) т.	Борошно та крупи	Цукор	Олія	Молоко	ВРХ (з.м.)	Свині (з.м.)	Птиця (з.м.)	Яйця (тис.шт)	Фонд споживання		
1	12271	0	0	0	0	1530	252	1998	2330	533	221	282	5125	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
2	0	5457	0	1688	3769	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
3	0	0	2855	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1322	1534	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
4	0	109	0	54468	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30547	22211	1601	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
5	614	109	0	0	26354	0	0	0	0	0	0	0	0	13511	12120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
6	307	0	0	0	0	40265	0	0	0	0	0	0	0	17806	20125	2027	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
7	245	0	0	0	0	0	8704	0	0	0	0	0	0	8458	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
8	1227	0	0	0	0	0	0	15985	0	0	0	0	0	4612	3159	3497	931	2558	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
9	2209	0	0	0	0	0	0	0	9320	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7111	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	3681	0	0	0	0	0	0	0	0	10668	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6987	0	
11	123	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4415	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4293	0	
12	209	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14091	0	0	0	0	0	0	0	13882	0	0	0	0	0	0	0	0	
13	74	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7683	0	0	0	0	0	0	0	0	7610	0	0	0	0	0	0	0	
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4405	0	0	0	0	0	0	0	4405	0	0	0	0	0	0	
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5112	0	0	0	0	0	0	0	5112	0	0	0	0	0	
16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6870	0	0	0	0	0	0	0	6870	0	0	0	0	
17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2E+05	0	0	0	0	0	0	0	2E+05	0	0	0	
18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	60189	0	0	0	0	0	0	0	60189	0	0	
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5617	0	0	0	0	0	0	0	5617	0	
20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1735	0	0	0	0	0	0	1735	0	
21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3653	0	0	0	0	0	0	3653	0	
22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	352	4089	618	0	0	0	0	0	16750	0	0	0	0	11690	0	
23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	740	0	0	0	0	740	0	
24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1073	0	0	1073	0	
25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	986	0	0	986	0	
26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13243	0	13243	0	

*Власні розрахунки.

ристовувати близько 5 млн га ріллі, що суперечить вимогам раціонального землекористування. Виходячи з цього, в майбутньому постає питання заміщення даного виду продукції за рахунок експорту або посилення контролю за станом ґрунтів в господарствах, що спеціалізуються на вирощуванні соняшнику.

У сумі для забезпечення продовольством країни за рахунок власного виробництва необхідно 20,6 млн га сільськогосподарських угідь: 12,3 млн га ріллі, 5,5 млн га сіножатей та 2,8 млн га пасовищ. Отже, для вирішення продовольчої безпеки, при організації сільськогосподарського виробництва на промисловій основі, Україна має достатньо земельних ресурсів. Позитивним є наявність "вільних" сільськогосподарських ресурсів, за умови високої інтенсивності виробництва, що дозволяє реалізувати експортний потенціал галузі.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження було виявлено диспропорції між рівнем виробництва та споживання продовольчої продукції в секторах сільського господарства. Особливе занепокоєння викликає низький рівень споживання м'яса в міських жителів, з чого робимо висновок про білкову голодування широких верств населення. До негативних явищ слід віднести залежність ринку продовольства за певними категоріями товарів від селянського ринку та контроль посередниками каналів реалізації сільськогосподарської продукції.

Підтверджено неспроможність ДГН вирішити власні продовольчі потреби через низьку ефективність виробництва, спричинену природою даного типу господарств та їх масштабами. Пропонується створити механізми трансформації даних господарств у господарства товарного типу, що дозволить поряд з продовольчими проблемами вирішувати й проблеми економічного розвитку, а не виживання.

При побудові сценарію забезпечення продовольчої безпеки було визначено можливість її реалізації за допомогою власних земельних ресурсів. Однак відкритим залишається питання підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. В свою чергу, лише вирішивши питання продовольчої безпеки можна розглядати варіанти виробництва сільськогосподарської продукції на експорт.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою механізмів переходу господарств нетоварного сектора в товарні підприємства (на зразок фермерських господарств чи кооперативів). Актуальним є розробка програмування галузі за рядом сценаріїв та вибір оптимального за показником суспільної ефективності.

Література:

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України" за 2008 рік. — К.: Держкомстат України, 2009. — 55 с.

2. Калашнікова Т.В. Забезпечення продовольчої безпеки країни / Т. В. Калашнікова // Економіка АПК. — 2010. — № 9. — С. 26—30.

3. Кириленко І.Г. Інституційні проблеми формування інфраструктури внутрішнього агропродовольчого ринку / І.Г. Кириленко, Р.М. Шмідт // Економіка АПК. — 2009. — № 8. — С. 3—11.

4. Лисецький А.С. Продовольча безпека України: теорія, методологія, емпіричний аналіз / А.С. Лисецький. — Київ: Оріяни, 2005. — 374 с.

5. Микитюк В.М. Формування продовольчої безпеки в Україні: регіональний аспект / В.М. Микитюк, О.В. Скидан; Держ. агрокол. ун-т. — Житомир, 2005. — 247 с.

6. Мудрак Р. Споживчий аспект продовольчої безпеки / Р. Мудрак // Економіка України. — 2007. — № 9. — С. 82—89.

7. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості у 2009 році. — К.: Держкомстат України, 2010. — 81 с.

8. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Пасхавер // Економіка України. — 2006. — № 4. — С. 43—50.

9. Саблук П.Т. Продовольча безпека України / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 3—6.

10. Сільське господарство України за 2009 — К.: Держкомстат України, 2010. — 367 с.

11. Сільськогосподарський комплекс України: соціально-економічні пріоритети розвитку / За ред. М.А. Хвесика, А.С. Лисецького. — К.: РВПС України НАН України, 2009. — 216 с.

12. Скидан О.В. Продовольча безпека як пріоритет регіональної аграрної політики / О. Скидан // Економіка України. — 2004. — № 3. — С. 53—60.

13. Стратегічні пріоритети та сучасні завдання розвитку реального сектора економіки України / Редкол.: Б.М. Данилишин (відп. Ред.) та ін.; РВПС України НАН України. — Черкаси: Брама-Україна, 2007. — 544 с.

14. Точилін В.О. Продовольча безпека і засоби її досягнення // Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку. — Львів, 2000. — Ч.1. — С. 58—61.

15. Хвесик М.А. Продовольча безпека України / М.А. Хвесик, А.С. Лисецький. — К.: РВПС України НАН України, 2008. — 158 с.

16. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика). Т. 1. Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / [Ю.Ф. Мельник, М.В. Зубець, В.Я. Мельсель-Веселяк]; за ред. П.Т. Саблука. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 698 с.

17. Шевченко О.О. Особливості регіональної політики продовольчої безпеки / О.О. Шевченко // Економіка та держава. — 2008. — № 11(71). — С. 104—106.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2012 р.